

RIKSANTIKVAREN
Postboks 1483 Vika
0116 OSLO

Vår ref.: 2024/14881-2

Deres ref.: 24/01391

Dato: 01.07.2024

Innspill til bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø fra Østfold fylkeskommune – høring av forslag

Vi viser til brev fra Riksantikvaren av 8.5.2024, med høringsutkast for bevaringsstrategien for landbrukets kulturmiljø. Et svært kort tidsrom mellom mottatt høring og fristen for saksfremstilling til hovedutvalget for folkehelse, kultur og mangfold maktet vi ikke å legge høringen fram for politisk behandling. Høringsuttalelsen må i stedet legges fram som orientering til hovedutvalget for folkehelse, kultur og mangfold i september. Vi vil for fremtiden oppfordre Riksantikvaren til å gi oss litt bedre tid med kommende høringer slik at de kan gjennomgå grundige politiske behandlinger.

Økonomi

Strategien ser ikke ut til å berøre hvem som skal være ansvarlig for måloppnåelse og gjennomføring av tiltak. Økonomiske virkemidler er heller ikke berørt. Skal fylkeskommunen ha mulighet til å følge opp strategien må plassering av ansvar med tilhørende virkemidler tydeliggjøres.

Fylkeskommunen har ansvar for en rekke lovpålagte oppgaver i dag som er underfinansiert fra statens side. I Østfold er mesteparten av virksomheten på kulturarvfeltet knyttet til oppfølging av disse. Skal vi på en god måte kunne initiere og følge opp en rekke utviklingsprosjekter, og bidra bedre til samfunnsutviklingen på vårt felt, er vi pr i dag ressursmessig dårlig rustet. Østfold fylkeskommune står dessuten overfor flere år med store innsparinger grunnet dårlig økonomi. Det gjør det også vanskelig å følge opp med målrettede prosjektmidler til frivillighet, kommuner og kunnskapsinstitusjoner m.m. som bør ha viktige roller for å nå strategiens mål. Det kan ikke forventes at fylkeskommunen kan ivareta dette økonomisk. Vi minner om at fylkeskommunen de siste årene har overtatt en rekke forvaltningsoppgaver fra Riksantikvaren, men uten at nødvendige økonomiske virkemidler følger med. Dette utarmer både kapasitet og kompetanse selv på kjerneoppgavene våre.

KNK kulturarv

Postadresse: Postboks 220, 1702 SARPSBORG

Besøksadresse: Oscar Pedersens vei 39, 1721 SARPSBORG

Telefon: 69 11 70 00

E-post: post@ofk.no

Internett: www.ofk.no

Org.nr.: 930580694

Generelle betraktninger

Begrepene «bevaringsstrategi» og «kulturmiljø» bør bedre defineres eller beskrives. Det vil kunne lette tilgjengeligheten til dokumentet også for eiere og drivere av eiendommer med bevaringsverdier på gården. Bevaringsstrategi burde eksempelvis beskrives nærmere i forhold til vern, restaurering, ombruk, bruk, fornyelse eller utvikling.

Inndeling i fire deltemaer virker ok, og det er viktig med tydelige prioriteringer. Men det er likevel viktig å unngå at viktige objekter kan falle mellom deltemaer når kulturmiljøer skal ivaretas. Bygninger burde kanskje betegnes «bygninger og anlegg» slik det er gjort i enkelte avsnitt i teksten. Eksempelvis kan da tunanlegg, dammer, jordkjellere mm favnes av deltemaet uten å få behov for tolkninger av hva «bygninger» kan omfatte.

Teksten fremholder at strategien er uavhengig av bla. tidsperiode. Strategien bør tvert imot være seg bevisst å kunne ivareta forskjellige miljøer fra utvalgte tidsepoker som kan være «underrepresentert». I enkelte sammenhenger ser vi for eksempel at «vår nære fortid» kan synes vanskeligere å oppdage og ivareta enn et stabbur med sirlige utskjæringer. Vil bevaringsstrategien for eksempel hjelpe oss til også å ta vare på fasen der en søkte seg fram til rimeligere byggemetoder og andre bygningsinntrykk enn enhetslåven?

Bevaringsstrategien bør ta opp i seg tilbud om en forsterket kompetanseheving for målgruppen «eiere og drivere» av kulturmiljøverdier. Dette vil kunne fremme interesse og respekt for kulturmiljøene våre. Mange innen landbruket har stor sans for stede egne historier, og tenker at fornuftig bruk er det beste vern – forfall og forsømmelse hindres. Dette kan komme tydeligere fram. Er det mangelfulle støtteordninger og begrensede midler til rådighet vil krav til vern fort ansett som en ekstra skattlegging eller byrde. Også kommunikasjonsmessig blir det viktig med kompetanseheving og fortsatt arbeid for å skaffe tjenlige og forståelige ressursmengder å sette inn. Kompetanseheving for aktuelle målgrupper bør inngå i bevaringsstrategien. Det er nevnt, men bør fremheves mer.

Det arbeides målrettet for at gårder utvikles til opplevelsesnæring, inngår i natur-, kultur eller landbruksbasert reiseliv. Kombinasjoner om lokalmat og -drikke, servering av tradisjonsmat, innsyn i immateriell kulturarv er grunnlag for en tydelig vekst og et foreløpig ikke realisert potensiale. Også for disse gårdene er kompetanseheving viktig for å ta vare på tidligere tiders verdier. Eksempelvis har fylkeskommunen støttet «Lov i låven» og andre kurs som kan gi nytt liv i gamle bygninger – oppslutningen har være meget god og aktuelle kurs bør kunne utvikles videre.

Det vil være behov for kompetanseheving og tilskuddsordninger som gir som resultat at så vel verneinteresser, publikum og eiere/drivere av gårdsbruk føler seg hjulpet. Dette er formulert i teksten, men behov for større ressursbruk bør komme tydeligere fram. Dette gjelder her som i andre samfunnsrelaterte sammenhenger – klimagassutslipp, forurensningsspørsmål, jordvern etc.

Kommentarer til konkret innhold

Arkeologi

Det er viktig at Riksantikvaren utarbeider en bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø, og den bør inneholde konkrete tiltak på hvordan de ulike utfordringene for automatisk fredete kulturminner som ligger i jordbrukslandskap og skog bør løses. Dette er utfordringer som er knyttet til landbrukets behov for rasjonell drift og som øker risikoen for at kulturminner kan bli ødelagt eller går tapt.

En utfordring for tap eller skade på automatisk fredete kulturminner i landbruket, er beiting av kjøttfe på områder hvor det ligger gravfelt eller enkeltliggende graver. Dyrene er tunge og trækker i stykker gravfeltene. Klimaendringene er en tilleggsfaktor som forverrer situasjonen ytterligere. Det er behov for restriksjoner og begrensninger der det ligger automatisk fredete kulturminner, men det er vanskelig å finne erstatningsarealer for beiteområder som i tilfelle får slike begrensninger. Det må oppfordres til samarbeid på tvers av etatene slik at det kan avses nye arealer til beiting som ikke ligger i konflikt med automatisk fredete kulturminner. Dette klarer ikke kulturminnemyndighetene alene, og det er viktig med et samarbeid med andre etater for å finne gode løsninger.

Det bør også gjøres vurderinger og tiltak knyttet til utfordringer med dreneringssaker i landbruket. Dersom det gjøres funn etter en arkeologisk registrering, er det ikke nødvendigvis slik at det finnes midler til å foreta en arkeologisk undersøkelse slik man skriver på side 21 under «Bevaring og bruk». Fylkeskommunene tar også en stor økonomisk risiko i slike saker, dersom man velger å foreta arkeologiske registreringer i forkant av dreneringstiltaket. Vi savner en vurdering av hvor mye dreneringstiltak skader for eksempel bosetningsspor osv. Er i tilfelle disse skadene så omfattende at de skal sikres ved at det foretas forholdsvis kostbare arkeologiske utgravninger?

Nyere tids kulturminner

Det er positivt at kulturminner i skog blir løftet fram. Nyere tids kulturminner i skog er fra før generelt dårlig registrert. Vi foreslår at det legges til rette for å gi økonomisk støtte til kommuner som ønsker å gjøre registreringer av nyere tids kulturminner i skog, slik som husmannsplasser, sager, koier, fløtningsinstallasjoner, gjemmesteder fra 2. verdenskrig mm.

Skal en sikre god bevaring og bruk av bygninger i landbruket er samarbeid med flere instanser, som f.eks. miljøetater, bygningsvernsenter og private viktig. Slikt samarbeid kan stimulere til ordninger for gjenbruk av bygningsmaterialer som takstein, murstein, vinduer, trevirke mv, som er viktige av holdbarhetsgrunner.

Vi vil fremholde at det er viktig at det er oversiktlig for bøndene hvilke ordninger som finnes, og at man unnviker dobbeltordninger. De ordninger som finnes for bevaring av bruk av bygninger i landbruket i dag er; Tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) og Regionalt miljøtilskudd i jordbruket (RMP). Det er i denne sammenheng viktig at bønder som

bruker disse ordningene må slippe store mengder dokumentasjon og rapportering i en grad som virker avskrekkende heller enn motiverende.

For øvrig noterer vi at fradelinger av eiendommer ikke er nevnt i bevaringsstrategien. Vi gjør oppmerksom på at fradelinger av landbrukseiendom, som virker å bli vanligere, kan få negative konsekvenser for hvordan gårdsmiljøene blir tatt vare på.

Vennlig hilsen

Kristine B. Johansen – arkeologi
Tryggve Csisar - arkeologi
Adam Lindhagen – nyere tids kulturminner
Linda Nordeide – nyere tids kulturminner
Torstein Maugesten – klima, vann og landbruk
(Saksbehandlere)

Morten Hanisch
Seksjonsleder

Dokumentet er elektronisk godkjent